

ТВОРЧЫЯ ПАРТРЭТЫ РЭЖЫСЁРАЎ БЕЛАРУСКАГА РАДЫЁТЭАТРА: ВАЛЯНЦІНА БАЛЯСЛАВАЎНА КЕРНАЖЫЦКАЯ

Трапянок У. А.

*магістр мастацтвазнаўства, загадчык аддзела навін культуры дырэкцыі канала "Культура"
Беларускага радыё, Белтэлерадыёкампанія
(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)*

Сёлета беларускі радыётэатр адзначае юбілей. Роўна 80 гадоў таму В. Палескім была напісана адна з першых у краіне радыёп'ес "Радня" [1], якая паклала афіцыйны пачатак гісторыі існавання арыгінальнага мастацтва драмы на радыёхвалях Беларусі. За гэты час, а ён падзяляецца на перыяды творчых узлётаў і заняпаду ў развіцці радыётэатра, запісаны сотні пастановак, у стварэнні якіх былі задзейнічаны дзясяткі прафесіяналаў. Калі пра акцёраў, што выконвалі ролі ў радыёспектаклях, багата інфармацыі ў друкаваных крыніцах, дык дзейнасць большасці рэжысёраў радыёдрамы да гэтага часу амаль не даследавана. У гэтым артыкуле мы асобна спыняемся на творчым шляху рэжысёра Валянціны Баляславаўны Кернажыцкай. Матэрыял напісаны паводле праведзенага намі інтэрв'ю з творцай.

В. Кернажыцкая ўпершыню прыйшла ў Дом радыё, калі вучылася ў 8 класе сярэдняй школы № 35 г. Мінска. Вытрымаўшы кастынг, Валя трапіла ў студыю юных дыктараў, якую тады вяла рэжысёр Г.Ф. Малумава, былая актрыса Купалаўскага тэатра. Дзяўчына пісала сцэнарныя планы, апрацоўвала пошту, што прыходзіла на адрас праграмы «Рамантыкі», агучвала ўрыўкі з лістоў, вяла перадачу «Жывое слова».

Пасля школы В. Кернажыцкая паступіла ў Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут. Падчас вучобы радыё, дзе па-ранейшаму вяла праграму «Жывое слова», успрымала як запасны варыянт далейшага працаўладкавання, паколькі ўсе думкі былі накіраваны на прафесійны тэатр. Але абставіны склаліся інакш: пасля заканчэння інстытута ў 1976 годзе В. Кернажыцкая трапіла ў рэжысёрскую Дома радыё. Яна аказалася малодшай сярод калег. Моцную каманду прафесіяналаў складалі І. Лапцінскі, С. Гурыч, І. Андрэева, Т. Аляксеева, Э. Зайцава, С. Сцефановіч. Літаральна праз пару месяцаў пасля прыходу з'явілася магчымасць паехаць у Маскву на курсы павышэння кваліфікацыі. Там сабраліся работнікі радыё і тэлебачання з розных куткоў Савецкага Саюза, паколькі сістэма дзяржтэлерадыё СССР была адзінай. Яны прысутнічалі на рэпетыцыях вялікіх пастановачных форм і на запісах праграм маскоўскага радыё. Менавіта тады В. Кернажыцкая зразумела, што ёсць такая прафесія – рэжысёр радыё. Змянілася і стаўленне да радыётэатра: аказваецца, гэта асобная драматургія, заснаваная на стварэнні новай рэальнасці са сваімі магчымасцямі, спалучэннямі і прыёмамі. Пераваротам у разуменні прафесіі стала работа А. Баталава, які нейкі час працаваў на радыё, «Паядынак» А. Купрына. Гэта, паводле слоў В. Кернажыцкай, была сімфонія гукаў, перапрацоўка характараў, унутранае бачанне рэжысёра. Валянціна Баляславаўна прыйшла да высновы, што асноўны элемент радыё – не слова, а

гукавы вобраз. «Дакладна знойдзены гукавы вобраз – гэта і ёсць прыкмета наяўнасці мастацтва, а развіццё метадаў – гэта і ёсць жыццё гэтага мастацтва», – сказала яна. Такім чынам прыйшло ўсведамленне, што маецца асобны від тэатральнай творчасці, які патрабуе драматургіі, заснаванай на псіхалагічнай і гукавой характарыстыках.

Першым для В. Кернажыцкай стаў запіс адной з паэм пра вайну, якую чытаў артыст У. Рагаўцоў. Паводле ўспамінаў Валянціны Баляславаўны, акцёр выдатна адгукаўся на баязлівыя спробы рэжысёра зразумець тэматыку, змест, адчуванне вайны пасля заканчэння жорсткіх баёў, дапамагаў у пошуках адчуванняў. Творчыя адносіны В. Кернажыцкай з У. Рагаўцовым працягваюцца і зараз, паколькі яднаюць абодвух агульныя рысы ў разуменні прафесіі і сумесныя творчыя праекты.

Яшчэ адной першай работай – у фармаце стэрэа-запісу – В. Кернажыцкая называе спектакль «Муфта, Паўчаравіка і Мохавая барада» паводле эстонскага аўтара Э. Раўда. Пастаноўку запісвалі ў Вялікай канцэртнай студыі Дома радыё днямі і начамі. Работу вылучалі багаты музычны складнік і тэхнічныя напрацоўкі-хітрыкі, якія ствараліся з дапамогай голасу артыстаў і павелічэння хуткасці плёнкі.

Дарэчы, радыё ў жыцці артыстаў раней было абавязковым пунктам: у першай палове дня праходзілі рэпетыцыі ў тэатры, пасля абеду акцёры натоўпам ішлі на радыё, дзе запісвалі перадачы музычная, дзіцячая, літаратурна-драматычная рэдакцыі. Паводле слоў В. Кернажыцкай, найбольш жаданымі былі артысты А. Уладамірскі, У. Кін-Камінскі і Ю. Кухаронак. А. Уладамірскі мог рабіць перад мікрафонам абсалютна ўсё: ён «купаўся» ў тэкстах, спрабаваў пісаць інсцэніроўкі і драматургію для радыё. У. Кін-Камінскі, як яго назвала В. Кернажыцкая, – «вялікае дзіця ў добрым сэнсе слова, любімец Тэатральна-мастацкага інстытута, выкладчыкаў, кафедры». Шчаслівы выпадак акцёрскай запатрабаванасці на беларускай і польскай сцэнах дазволіў артысту напоўніцу раскрыцца і на радыё. Прыемныя ўспаміны звязаны ў В. Кернажыцкай з дзейнасцю артыста Ю. Кухаронка. Трох выканаўцаў з’яднала і тое, што амаль у адзін і той жа час яны пайшлі з жыцця. У памяці В. Кернажыцкай захаваўся ўспамін пра інсцэніроўку старонак рамана М. Булгакава «Майстар і Маргарыта». Гэта была работа па главе пра Понція Пілата, выканаўцы – В. Філатаў, У. Рагаўцоў і А. Уладамірскі. «Мы вар’яцкі перахваліваліся, таму што тэкст вельмі шматслойны, складаны, патрабуе узгодненасці, разумення прачытання не толькі на ўзроўні тэксту і падтэкстаў, але і перадгісторыі, разумення біблейскіх сюжэтаў. Усе хваліваліся. Адзіны, хто не хваліваўся, а быў спакойна прасветлены – Саша Уладамірскі. На запісах ён звычайна любіў паспрачацца, з ім можна было пашумець. А тут ён ішоў на любыя прапановы, любая задача для яго была цікавай. Запісалі. І неяк у вольны ад працы час у развагах прыйшла ў галаву думка: праца Уладамірскага – гэта як фінальная кропка... Не ведаю, прадчування не было, але нейкае супадзенне. Сашы не стала вельмі хутка. Гэта была яго апошняя работа», – успомніла рэжысёр падчас гутаркі.

Валянціна Баляславаўна любіць працаваць таксама з В. Манаевым, з якім знаёмая ўжо больш за 35 гадоў. Разам яны запісалі дзясяткі спектакляў, казак, кампазіцый і перадач.

Адной з найбольш удалых ва ўласнай рэжысёрскай дзейнасці В. Кернажыцкая называе другую версію пастаноўкі паводле рамана-антыўтопіі Р. Брэдберы «451 градус па Фарынгейце», запісаную некалькі гадоў таму, праўда, ужо не ў студыі на Чырвонай, 4. Першая версія з'явілася на Беларускім радыё ў 1986 годзе. Письменнік Р. Брэдберы вельмі блізкі В. Кернажыцкай не толькі поглядамі на жыццё, экалогіяй духу, гуманістычнымі каштоўнасцямі, але і па пісанні, па якім, паводле слоў рэжысёра, «у кожнай старонцы ты заязджаеш у свет, які шчыльна гучыць і які ўяўляе нейкае гукавое асяроддзе, дзе могуць развівацца эмоцыі, адкрыцці і разуменні». На тагачасным радыё да пастановак паводле заходніх аўтараў ставіліся з апасеннем, аднак В. Кернажыцкай дазволілі ўвасобіць твор Р. Брэдберы. Па начах яна сама пісала інсцэніроўку, было адчуванне, як прызналася рэжысёр, што нешта яе вяло ў працы. Таму і адбылося стопрацэнтнае ўкладанне творчай энергіі ў справу. Падчас праслухоўвання пастаноўкі «451 градус па Фарынгейце» на мастацкай радзе гучала шмат крытыкі. Заступіўся за працу В. Кернажыцкай, паводле яе слоў, галоўны рэжысёр Беларускага радыё В. Анісенка: «За апошні час я не чуў пастаноўкі больш дакладнай па акцёрскіх работах і атмасферы». Але менавіта другая версія спектакля «451 градус па Фарынгейце» самой В. Кернажыцкай падаецца лепшай, паколькі створана яна ў новым разуменні часу і прафесіі.

У 1990 годзе Валянціна Баляславаўна зноў паехала на курсы павышэння кваліфікацыі, паколькі абмен вопытам, удзел у фестывалях радыёдраматургіі былі на той час абавязковай умовай для працы творчых работнікаў радыё. Галоўны рэжысёр літаратурнай драмы на Качалава, 24 у Маскве Э. Вернік паведаміў В. Кернажыцкай, што ёй трэба выкладаць, а не вучыцца. Такі камплімент зноў надаў упэўненасці ў прафесійных здольнасцях беларускага рэжысёра. Пасля курсаў Валянціне Баляславаўне прапанавалі ўвайсці ў склад рэжысёрскай групы маскоўскага радыё, дзе шмат запісалі пастановачнага матэрыялу, як дарэчы, на той час і ў Беларусі, бо важнасць развіцця гэтага жанру разумелася на высокім дзяржаўным узроўні. Працэс стварэння радыёспектакляў выбудоўваўся свядома, сур'ёзна і, зразумела, прыводзіў да выдатных вынікаў.

Падчас гутаркі з намі В. Кернажыцкая падзялілася ўспамінамі пра сваіх калег. Кожны з іх быў прафесіяналам, валодаў цудоўнымі арганізатарскімі здольнасцямі і эстэтычнымі якасцямі. Рэжысёр Т. Аляксеева добра адчувала артыстаў, разумела прыроду радыё. Таццяна Міхайлаўна ішла ў нагу з часам, які характарызаваўся імклівым з'яўленнем новых форм і жанраў вяшчання. Яе вельмі любілі акцёры, нягледзячы на жорскія рэжысёрскія пазіцыі. Т. Аляксеева з'яўлялася тонкім прафесіяналам, выдатна ведала музыку, што вельмі важна ў працы на радыё.

Яшчэ адным музыказнаўцам была рэжысёр музычнай рэдакцыі, актрыса ў мінулым І. Андрэева. У памяці В. Кернажыцкай Ірына Барысаўна захавалася як

смяшлівы па жыцці і вельмі адукаваны чалавек з выдатным пачуццём гумару.

С. Гурыч адносілася да В. Кернажыцкай з цікаўнасцю, заўсёды асцярожна задавала пытанні, таму што не зусім разумела творчы почырк маладзейшай калегі.

І. Лапцінскі і Г. Малумава – рэжысёры дзіцячай рэдакцыі, да якой адносілася В. Кернажыцкая. Гэтыя асобы аказаліся бліжэй за ўсіх у разуменні рэжысёрскай справы. Ігар Васільевіч запісваў спектаклі на патрыятычную тэматыку і казкі. Пра яго Валянціна Баляславаўна ў размове з намі сказала: «Гэта быў чалавек, які выдатна ўпісаны ў свой час». Неяк рэжысёр запрасіла Ігара Васільевіча, заўзятага сабачніка, сыграць у адной з пастановак эпізадычную ролю чалавека, што некалькі дзён прадае сабаку, але не гатовы развітацца з ім. «Гэта была найлепшая работа! Ігар Васільевіч вельмі дакладна сыграў нерашучасць, і справа ў тым, што ў дні запісу пастаноўкі не стала яго гадаванца Бэка», – сказала падчас інтэрв'ю В. Кернажыцкая.

У пачатку 1990-х гг. пачаўся перыяд свабоднага выбару літаратуры і творчых эксперыментаў у эфіры. Усё больш папулярнымі станавіліся тэлевізійныя серыялы, і каб утрымаць слухачоў, на радыё пачалі запісваць серыял «Карпіцкія» пра жыхароў аднаго блочнага дома ў сталіцы: звычайныя гісторыі мінчан, розныя падзеі і характары. Працай захапіліся настолькі, што нават артысты прыносілі сюжэты з уласнага і жыцця суседзяў. Праект праіснаваў да 2001 года, пасля з-за адсутнасці фінансаў яго закрылі.

У кожнага рэжысёра Беларускага радыё меўся свой склад гукарэжысёраў, ад якіх напрамую залежыла якасць канчатковага прадукту. В. Кернажыцкая доўгі час працавала з Л. Гаршуновай, супрацоўнічала з А. Бублікавым, Т. Яўневіч. У камандзе гукарэжысёраў таксама былі Э. Мартэнс, Р. Донцыс, В. Красоўскі, В. Бяляеў, Л. Латушкіна, Л. Зуб. Дарэчы, В. Кернажыцкая некаторы час сама выконвала абавязкі гукарэжысёра. Таксама актыўна ўдзельнічала ў запісах і перадачах прамога эфіру ў якасці выканаўцы. Асноўнай жа прафесіяй, якая доўжылася не адно дзесяцігоддзе, была рэжысёрская. «Няма разумення ўзраставага ў прафесіі: пакуль табе гэта цікава – будзеш рухацца наперад. А радыё як увойдзе ў тваё жыццё, дык зрабіць ужо амаль нічога немагчыма: альбо ты будзеш з гэтым жыць далей, альбо неяк неяк...», – сказала падчас гутаркі з намі В. Кернажыцкая.

Пасля сыходу з Дома радыё ў пачатку 2000-х гг. рэжысёр працягвае запісваць аўдыякнігі і спектаклі з заказчыкамі Расіі і Украіны. Паслухаць творы, запісаныя В. Кернажыцкай за апошні час, можна, у прыватнасці, у Інтэрнэце на сайце <http://аудиотеатр.рф>. Сярод апошніх пастановак, у якіх задзейнічаны артысты беларускіх тэатраў, – «Гарпіі» паводле І. Хмялеўскай, «Агні вялікага горада» паводле О. Генры, «Тэатр» паводле У.С. Моэма, «Вялікі Гэтсбі» паводле Ф.С. Фіцджэральда і іншыя.

1. Шэйн, В.М. Радыётэатр / В.М. Шэйн // Тэатральная Беларусь: Энцыклапедыя: У 2 т. Т. 2: Лабанок – Яшчур / рэдкал.: Г.П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 2003. – С. 290–291.